

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра історії української літератури, теорії літератури і літературної
творчості

ВИТОКИ ГОТИЧНОГО РОМАНУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА
ОСНОВІ РОМАНУ Г. ПАГУТЯК «УРІЗЬКА ГОТИКА»)

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеню «бакалавр»
студентки 4 курсу бакалаврату
освітньої програми
«Українська філологія,
західноєвропейська мова»
спеціальність – 035 Філологія
Анна Андріївна ТАРАНУХО
Науковий керівник:
д. філол. н., проф. **Олена РОМАНЕНКО**

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри історії української
літератури, теорії літератури і літературної творчості
протокол № 11 від «9» травня 2024 року
завідувач кафедри _____
д. філол. н., проф. **О. М. Сліпушко**

КИЇВ

2024

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота "Роман Г. Пагутяк «Урізька готика» в контексті сучасної української літературної містики" пропонує аналіз твору Галини Пагутяк "Урізька готика" з використанням методів літературного дослідження та містичного аналізу. Робота спрямована на вивчення особливостей жанру готичного роману в українській літературі та розкриття його впливу на формування сучасного літературного канону. Дослідження також враховує ширший контекст сучасної української літературної містики, звертаючись до теми міфології, сакрального та архетипів. Результати аналізу розкривають глибокі теми та символіку у романі "Урізька готика", вказуючи на його вагому роль у сучасному літературному дискурсі та його місце в українській літературній спадщині.

Висновок даної роботи підкреслює не лише важливість проведеного дослідження, але й його потенційний внесок у розуміння та розвиток української літературної культури. Аналіз "Урізької готики" Галини Пагутяк, здійснений в контексті сучасної української літературної містики, виявляє глибокі шари символіки та міфології, що сприяє розширенню розуміння готичного жанру та його ролі у формуванні культурного образу України.

Результати дослідження підкреслюють актуальність творчості Галини Пагутяк для сучасного літературного дискурсу та важливість її творчого внеску в українську літературу. Виокремлення унікальних елементів у романі дозволяє глибше осмислити його зміст та значення для національної літературної спадщини.

Ключові слова: архетип, вампір, Галина Пагутяк, готика, містика, міфологія, роман.

ANNOTATION

The thesis 'Halyna Pahutyak's Novel "Urizka Gothic" in the Context of Contemporary Ukrainian Literary Mysticism' offers an analysis of Halyna Pahutyak's novel 'Urizka Gothic' using the methods of literary research and mystical analysis. The work is aimed at studying the peculiarities of the Gothic novel genre in Ukrainian literature and revealing its influence on the formation of the modern literary canon. The study also takes into account the broader context of contemporary Ukrainian literary mysticism, addressing the themes of mythology, the sacred, and archetypes. The results of the analysis reveal deep themes and symbolism in the novel Urizka Gothic, pointing to its significant role in contemporary literary discourse and its place in the Ukrainian literary heritage.

The conclusion of this paper emphasises not only the importance of the study, but also its potential contribution to the understanding and development of Ukrainian literary culture. The analysis of Halyna Pahutyak's Uriz Gothic in the context of contemporary Ukrainian literary mysticism reveals deep layers of symbolism and mythology, which contributes to a broader understanding of the Gothic genre and its role in shaping the cultural image of Ukraine.

The results of the study emphasise the relevance of Halyna Pahutyak's work for contemporary literary discourse and the importance of her creative contribution to Ukrainian literature. The identification of unique elements in the novel allows for a deeper understanding of its content and significance for the national literary heritage.

Keywords: archetype, gothic, Halyna Pahutyak, mysticism, mythology. novel, vampire.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	5
1.СТАНОВЛЕННЯ ГОТИЧНОГО РОМАНУ	9
1.1. Готична естетика в літературі: поняття готичного роману та характерні риси жанру.....	9
1.2.Розвиток готики на терені української літератури.....	19
2. ВИТОКИ ГОТИЧНОГО РОМАНУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ.....	25
2.1. Характеристика ПРОЗИ ГАЛИНИ ПАГУТЯК.....	25
2.2. Роман Г. Пагутяк «Урізька готика» в контексті сучасної української літературної містики.....	32
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

У великому паноплії літературних жанрів готичний роман займає особливе місце, завойовуючи увагу та серця читачів своєю таємничістю, напруженістю та інтригуючою атмосферою. Цей жанр, що виник у XVIII столітті, відзначається яскраво вираженим впливом містики, фантастики та страху, що взаємодіють, створюючи унікальний світ, населений загадковими подіями та персонажами.

Майстри готичного роману, які розкривають його найяскравіші аспекти, стали іконами літератури. Такі твори, як "Замок Отранто" Анна Радкліфф, "Франкенштейн" Мері Шеллі, та творчість Едгара Алана По, завойовують своєрідну нішу в світовій культурі, надовго залишаючи слід у читацькому сприйнятті.

У даній роботі ми спробуємо розкрити ключові риси готичного роману, вивчивши його еволюцію від зародження до сучасності. Ми також дослідимо вплив цього жанру на сучасну літературу, розглядаючи те, як його елементи та мотиви знаходять віддзеркалення в різних творах.

Готичний роман, будучи не лише формою мистецтва, але і віконцем у світ непередбачуваного та невідомого, пропонує читачеві унікальну можливість відчувати емоції, що коливаються від захоплення до страху. Наше дослідження направлене на вивчення цих емоційних відтінків, розкриваючи, як готичний роман стає не лише жанровою формою, але й своєрідним дзеркалом сучасної культури та психології.

Мета роботи - проаналізувати особливості творів магічного реалізму, готичного роману, фентезі, горору та психологічного трилеру, що стали видозміненою формою української химерної прози другої половини XX століття; виокремити міфологічні та фольклорні елементи, які є засобом творення нової художньої реальності. У цьому дослідженні ми ставимо за мету прослідкувати еволюцію готичного роману від його народження до сучасних тенденцій. Розглядатимемо історичний контекст та обставини, що сприяли

виникненню цього жанру, а також зосередимось на ключових рисах, що визначають готичний роман.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є літературний жанр готичного роману в українській літературі. Особлива увага приділяється аналізу творчості сучасної української письменниці Галини Пагутяк, зокрема її роману "Урізька готика".

Предметом дослідження є аналіз роману "Урізька готика", включаючи тематичні, стилістичні та жанрові особливості твору. Дослідження також охоплює вплив європейських традицій готичного роману на українську літературну практику та специфіку їх інтеграції в український культурний контекст.

Для досягнення мети ми поставили перед собою такі **завдання**:

- Дослідити історичні та культурні витoki готичного роману;
- Простежити виникнення та еволюцію готичного жанру в українській літературі;
- Проаналізувати впливи готичної літератури на світову літературну традицію;
- Дослідити біографію та літературну діяльність Галини Пагутяк;
- Виявити основні теми, мотиви та образи в романі "Урізька готика";
- Визначити впливи європейської готичної традиції на твір Галини Пагутяк;
- Виявити, як готичні елементи адаптуються та трансформуються в українському культурному контексті;
- Визначити перспективи подальших досліджень готичного жанру в українській літературі;

Наше дослідження включатиме аналіз творів видатних представників готичного жанру, розкриваючи особливості їхнього стилю та вплив на літературне мистецтво. Вивчимо мотиви, які використовуються авторами для створення загадкового сюжету та неповторної атмосфери, що притягує читача.

Завдяки даній праці ми сподіваємося краще зрозуміти роль готичного роману в літературі та сучасному культурному контексті. Через призму його унікальних елементів та взаємодії з читачем, ми розкриємо, чому цей жанр протягом століть залишається таким привабливим та неабияк важливим для літературного світу.

Методи дослідження, використані в дипломній роботі:

1) **Історико-літературний метод**, що дозволяє досягнути вивчення розвитку готичного роману в історичному контексті та аналіз еволюції жанру в українській та європейській літературі.

2) **Біографічний метод**, за допомогою якого здійснений аналіз особистого досвіду письменниці та його відображення в її творах.

3) **Структурно-семіотичний метод**, аналіз структури та символіки роману "Урізька готика" та виявлення готичних елементів та їхнього значення в тексті.

4) **Інтертекстуальний аналіз**, завдяки якому проведене вивчення взаємодії тексту "Урізька готика" з іншими літературними творами.

Перш ніж заглибитися у власне літературознавчий аналіз, ми повинні розглянути відповідні моменти в міждисциплінарному полі цієї проблеми, щоб допомогти прояснити теоретичні підвалини дослідження та окреслити, як воно пов'язане з іншими ідеями. Перш за все, ми не ставимо собі за мету розвивати власне постколоніальну теорію, а радше почерпнути з неї ідеї, які можуть бути корисними в об'єктивному дослідженні книжок як культурних маркерів. Крім того, ми вважаємо, що результати досліджень, подібних до цього, можуть бути корисними для прояснення або демонстрації спірних аспектів постколоніальної теорії, наприклад, чи можна її використовувати для аналізу колишніх соціалістичних і радянських країн, які звільнилися від політичного, соціального, культурного та економічного тиску СРСР або рухаються до незалежності.

Різноманітні погляди на готику, що допускають певну гібридизацію (особливо коли жанр виривається з історичного контексту та інкорпорується в

іноземний канон), стануть у пригоді при створенні списку творів, які можна було б віднести до готики в українській літературі. Звичайно, одним із можливих пояснень меншої яскравості готичних елементів у творах українського темного романтизму порівняно з оригінальними англійськими готичними романами є те, що і український, і французький канони географічно відокремлені від землі та суспільства, де зародилася готика. Наративні особливості, компоненти та структури готичного роману залишаються незмінними; українські романтики заповняють прогалини власним унікальним поглядом на місцеве суспільство та культуру. Деякі з цих питань лише частково розглядалися фахівцями з питань імперської та радянської літератури і культури.

Як наслідок, мало хто досліджував потенціал інтертекстуальних зв'язків із загадковими течіями готики та західноєвропейського романтизму. Хоча ситуація поступово покращується, важливо підкреслити, що наразі не існує ані вичерпного академічного переліку, ані значного наукового доробку, присвяченого українській драматургії, яку можна було б класифікувати як готичну.

1. СТАНОВЛЕННЯ ГОТИЧНОГО РОМАНУ

1.1. Готична естетика в літературі: поняття готичного роману та характерні риси жанру.

Кожен з нас відчуває страх, тому ще це те відчуття, яке залишається з нами на все життя. Він колючим морозним подихом проходить по шкірі, в'язне десь у районі сонячного сплетіння та ховається у темних кутках глибокої ночі. Для всіх він має різну форму, когось він огортає у повній темряві, а іншим дивиться в очі посеред натовпу. Хтось фарбує його пурпурно-багряним кольором, але інші будуть бачити його обсидіаново-чорним, як мазут. Але чи задумувалися ви над тим, звідки він з'явився? І як на це впливає масова культура?

Не існує жодного куточка світу, де не чули ім'я сера Артура Конона Дойла. Великий письменник, який познайомив нас з безсмертним образом унікального інтелекту – Шерлоком Холмсом. Ви питаєте у мене, до чого ж пізнання страху і класик англійської літератури? Відповідь проста - він перша людина у літературі, яка вивела одну, але найуспішнішу формулу, яка допомогла йому наперед дізнаватися про емоції читача, а також заволодіти гаманцями видавців. Він був першим в історії культури професійним конструктором страху. У його текстах завжди була присутня таємниця, яка огортала читача, і не давала заплющити до кінця розповіді. І ця таємниця ставала для героїв мов нав'язлива хвороба, від якої міг вилікувати тільки Шерлок Холмс. Артур Конан Дойл просував просту істину – будь-який страх зникає тільки з присутністю логіки. Але, на мою думку, це не найцікавіший варіант, який існує в літературі. Що ж насправді може викликати у пересічного споживача культурних надбань той самий мороз по шкірі? Невже суть справжнього жаху в тому, щоб його лікувати?

Саме так і з'явся зовсім інший погляд на страх, який розкривається через справжнє божевілля. Дуже часто ми маємо змогу побачити це у класичних фільмах жахів, коли насправді розгадка таємниці приводить нас ще до більшого оціпеніння. Досить типовим сюжетом для цієї формули – це жертва, яка

старається розгадати таємницю вбивства, яке сама скоїла. Людський страх провокує тільки людське божевілля.

Але ще задовго до великого англійського детектива вже існувала генеза страху, яка сформувала впевнений пласт для формування цілого жанру, який ми з вами будемо досліджувати.

Завдяки зацікавленості діячів доби передромантизму лицарським і бароковим романом, готичний роман виник як піджанр романтичної літератури. У минулому слово "готичний" було синонімом слова "середньовічний". Найбільше люди були знайомі з готичною літературою в Англії, де вона проіснувала протягом усього XIX століття, а не пішла на спад, коли на зміну передромантизму прийшов романтизм. Видатні літературні критики та науковці, такі як Монтегю Саммерс, Монтень та романтики, а також Едіт Біркхед, Ейно Рилло та Едмунд Берк, намагалися дослідити походження та сутність готичного піджанру.

Особливо інтригує походження цього терміну. Назва походить від слова "гот", яке характеризує представника одного з найбільших германських племен, що окупувало територію, відвойовану у Римської імперії, і завоювало Європу в четвертому столітті нашої ери. Рим у той час все ще залишався втіленням цивілізованості та впорядкованості, незважаючи на те, що щороку знаходився на межі свого остаточного падіння. Пізньолатинське слово "готика" стало означати "варварство" в найбільш принизливому сенсі. Готичний період ознаменував кінець епохи цивілізації і початок Темних віків, які характеризувалися багатовіковим занепадом моралі та культури.

Одним з найбільш зловісних і суперечливих напрямків у світовій літературі є готика. Вона заснована на наших найглибших страхах і потаємних жаданнях, які спонукають одних людей занурюватися з головою в темні місця, а інших - викликають огиду до цього. Незважаючи на це, готична література незмінно залишається привабливою, еволюціонуючи в ногу з часом. Чим же пояснюється незмінна привабливість готичного літературного напрямку, що

століттями збуджує людську уяву про смерть, містику та матеріалізоване зло? Що є найдавнішою і найсильнішою людською емоцією?

Страшні історії є невід'ємною частиною людської художньої творчості. Люди вивчали потойбічне і аномальне та ділилися своїми відкриттями про невідоме з давніх часів, керовані цікавістю до законів природи, людської природи та незрозумілих нічних пригод. Боротьба з одноманітністю та передбачуваністю змусила літературні тенденції покинути пишномовний, штучний притулок доби Розуму, і літературі довелося відправитися далеко в минуле, щоб воскресити традиційні народні перекази про захопливі таємниці. Середньовіччя надавало найдоступнішу модель образної оповіді, адже це був час багатих контрастів: високої продуктивності та жахливих злочинів, побожності та релігійного варварства, доблесної військової служби та діянь відьом, наукового прогресу та витівок алхіміків, королівського ритуалу, а також грандіозні витвори архітекторів, які залишили для нас сліди минулих часів.

Жодна емоція, за словами Едмунда Берка, "не може позбавити наш мозок розуму і здатності діяти в тій мірі, в якій це може зробити страх". Опишіть відчуття страху. Коли ви відчуваєте ризик або небезпеку, незалежно від того, реальна вона чи ні, ви можете відчувати страх. Це одна з базових людських емоцій. Кожен з нас завжди буде чогось боятися, і страхи кожного будуть унікальними. Тому ми можемо і повинні сприймати "літературу жахів" як щось цілком природне.

У суспільстві, яке звільнилося від замкненості та контролю минулого, важливо відчувати, як зростає інтенсивність духовного, суспільно-політичного та культурного життя. Це особливо помітно на прикладі того, яку важливу роль відіграють жанри в Англії. Той факт, що англіканська церква підтримувала Просвітництво і певною мірою дотримувалася його ідеалів релігійної толерантності, а також той факт, що значна частина англійського населення приймала і підтримувала його ідеї та цілі, були двома дуже важливими аспектами саме англійської культури XVIII століття.

Азійські казки, "Красуня і чудовисько" Шарля Перро, "Кентерберійські оповідання" Джефрі Чосера, розповіді Шехерезади з циклу "Арабські ночі" та криваві драми епохи Відродження були серед тих дивацтв, які зображував Горацій Волпол. У пошуках нічних звуків і тіней, на яких можна було б будувати історії страху, готична школа знову звернулася до лісу та архітектури далекого минулого, сповненого уривками пригодницької літератури, епізодичними авантюрними легендами та надприродною баладою. Такі напружені сюжетні ходи були визнані критиком Анною Лаєтиторією Барбаулд прийнятними через їхню інтелектуальну та емоційну стимуляцію. Натхненні творами німецьких романтиків, таких як Фрідріх фон Шіллер та Йоганн Вольфганг фон Гете, англійський світ почав створювати свої власні історії, від яких перехоплює подих, починаючи з "Ватек" Вільяма Бекфорда та "Перерви" Софії Лі.

Як і будь-яка жива матерія, готична література простягла своє павутиння в широкий спектр жанрів, торкаючись табуйованих, небезпечних і застарілих тем німецької бандитської легенди. Прикладами цього є переслідування в "Калєбі Вільямсі" Вільяма Годвіна, ескапізм у романах Френсіса Латома та Регіни Рош про абатства та замки, домашнє насильство у вуличних шоу "Панч і Джуді" та вражаюче поєднання побожності та сексуальних злочинів у "Монаху" Метью Грегорі Льюїса, що є вершиною антикатолицької зухвалості. Нова індустрія готичних книг і копійчаних бульварних романів задовольняла потреби напівграмотного нижчого класу, пропонуючи скорочені версії класичних оповідань і спін-офф бестселерів.

Для того, щоб провести межу між романами "терору" і "жахів", життєво важливо оцінити тонкі відмінності, які існують між впливом страху і жаху. Едмунд Берк був тим, хто розрізняв жах і страх. Інтерпретуючи страх як джерело піднесеного, він надав йому естетичної цінності. Він вважає, що невідомість взагалі необхідна для того, щоб зробити щось надзвичайно жахливим. Завдяки піднесеним ефектам людина переноситься на вищий емпіричний рівень. Берк також вважав, що великі, розкішні та загадкові

артефакти викликатимуть піднесені почуття. Таким чином, джерелами піднесеного для нього були жах, темрява і сила. Але замість того, щоб зосередитися на красі жаху чи огидній силі чогось жахливого, він висловлює занепокоєння жахом. Монтегю Саммерс називає цю форму романтичним ескапізмом; Дж. М. С. Томпкінс пояснює її появу зародженням романтизму та поганим смаком сучасних читачів; А Лоурі Нельсон вважає, що готичні романи є продуктом прагнення їхніх авторів до "мрій та здійснення бажань".

У цьому контексті сучасні поняття страху і жаху слугують для того, щоб підкреслити ці ідеї. У той час як жах дотримується більш буквального зображення моторошного, страх викликає ефірну атмосферу духовного психологічного остраху.

Готичний роман переживав кілька етапів розвитку, що визначались не лише зміною елементів сюжету, але й зростанням глибини та складності тематики. Розглянемо основні етапи еволюції готичного роману:

1. Початковий етап (кінець XVIII - початок XIX століття): Генезис та Першоджерела

Потворне сягає своїм корінням у давню історію естетики. За Арістотелем, "певна помилка і потворність, яка нікому не завдає страждань і нікому не шкодить" - це те, що робить щось смішним. На думку Цицерона, "сфера смішного обмежується деякою (духовною) потворністю і (фізичною) каліцтвом". Як бачимо, смішне і потворне в античній естетиці пов'язані між собою.

Початковий етап готичного роману визначається творенням "Замку Отранто" (1764) Хораса Уолпола, який виступив важливим кроком у формуванні жанру. У цьому творі Волпол поєднав елементи романтики та містики, створивши атмосферу загадки та страху. "Замок Отранто" містив теми привидів, лицарів, таємничих подій та став важливим піонером готичного напрямку в літературі. Цей період визначався експериментами із створенням загадкових та непередбачуваних історій, де архітектурне навколишнє середовище грає ключову роль. Багато елементів готичного роману можна

відслідковувати у середньовічних романах, легендах та фольклорі. Вони часто включають в себе теми містики, таємничості, замків, привидів та інших надприродних явищ.

Ранні готичні романи жахів часто звертаються до моралі, філософії та релігії; погані антагоністи часто слугують алегоріями людських спокус, яким повинен протистояти головний герой. Романтика рідко є головною темою романів, і більшість з них мають негативний фінал.

Вікторіанська епоха породила деякі з найвідоміших творів у жанрі готичного горору, серед яких оповідання Джозефа Шерідана Ле Фану "Кармілла" (1871) та Роберта Луїса Стівенсона "Дивна історія доктора Джекіла та містера Гайда" (1886), а також романи Вілкі Коллінза "Жінка в білому" (1859) та Брема Стокера "Дракула" (1897). І Г.П. Лавкрафт, і творці книг та коміксів у жанрі "pulp fiction", що з'явилися після закінчення вікторіанської епохи, широко використовували цей жанр. На початку розвитку кінематографу готичний жанр фільмів жахів набув значного поширення завдяки численним літературним екранізаціям, серед яких "Дракула" (1931) студії Universal.

2.Розквіт (кінець XVIII - середина XIX століття): Романтизм та Філософські Аспекти

На розквіті готичного роману, праці таких авторів, як Шарль Моріс, Анна Летіція Ейкін та Едгар Аллан По, відображали новий рівень складності. Романтичні елементи та філософські відтінки стали неот'ємною частиною сюжету, розширюючи погляди на готичний жанр.

Готичні горори є продовженням романтичної ідеї літературної насолоди, яка полягає в тому, що читання повинно викликати сильні емоційні реакції. Готичний жанр жахів мав на меті викликати приємне хвилювання і страх, зосереджуючись на табуйованих темах, які одночасно інтригували і відштовхували вишукане англійське суспільство, таких як окультизм і сатанізм. І задумливий готичний лиходій, і романтичний байронічний герой - це замучені душі, що перебувають у центрі дії. Готичні жахи та романтична поезія таких

авторів, як Альфред Лорд Теннісон та Вільям Блейк, демонстрували цікавість до паранормального.

Обидва напрямки літератури відзначаються зацікавленістю в неявних, загадкових аспектах життя. Готичний роман, використовуючи теми привидів, загадок і надприродних явищ, створював атмосферу таємничості, що відповідало романтичним тенденціям.

На 1850-ті роки припадає пік впливу романтизму та готичних жахів, оскільки теми обох жанрів майже повсюдно використовувалися в масовій літературі. Наприклад, ідеалізовані, романтичні історії кохання в книгах Чарльза Діккенса часто супроводжувалися готичними локаціями, такими як однойменний будинок у "Холодному домі", та жахливими антагоністами. "Грозовий перевал" Емілі Бронте, один з найвідоміших вікторіанських романів, демонструє плавне поєднання готичних і романтичних елементів. У книзі є потойбічні компоненти, такі як Хіткліф, який уособлює байронічного героя, та привид Кетрін.

3. Реалістичний підхід (середина XIX століття): Вплив на Літературу Реалізму

Середина XIX століття відзначалася перехідним періодом для готичного роману, коли реалізм витісняв романтичні аспекти. Тим не менш, вплив готичного жанру виявлявся в творах Шарля Діккенса та Бронте. Реалізм та готика є двома різними способами вираження світогляду та стилістичних елементів, але їхні зони перетину можуть створювати цікаві комбінації.

Реалізм, який розцвітає у 19 столітті, прагнув відображати сучасне соціальне та культурне середовище, зосереджуючись на відтворенні реального життя, психології персонажів і подій. З іншого боку, готичний роман, популярний у 18-19 століттях, характеризується темами містики, темряви, загадок, надприродних явищ і сюжетами, що викликають жах.

Вплив реалізму на готичний роман може виявлятися в докладному описі оточуючого світу, характерів та їхнього психологічного вивчення. Реалізм може надати готичному роману більш реалістичний фундамент, глибше

виокремлюючи справжні людські страхи та амбіції. Також, реалізм може призвести до більш глибокого аналізу суспільних проблем через призму готичного сюжету.

З іншого боку, готичний роман може надати реалізму елементи та сюжетні повороти, які розширюють можливості вираження реальності. Він може впроваджувати надприродні явища та фантастичні події, які реалізм залишав поза межами свого фокусу. Отже, вплив реалізму на готичний роман може бути взаємодією між реалістичними та фантастичними елементами, що призводять до створення багатогранних творів літератури, які відображають різноманітні аспекти людського досвіду.

Однаково сильна манія смутку, шаленості, злочинів і моторошної атмосфери - з можливими примарами та вовкулаками, гротеском та нелогічним - завжди переслідувала романтичне оспівування експресії та величі. Літературознавець Маріо Праз назвав цю форму "темним романтизмом" у своєму ґрунтовному аналізі жанру "Романтична агонія", опублікованому в 1930 році.

4.Відродження (початок ХХ століття - сьогодення): Символізм та Витончений Сюжет

На кінці ХІХ століття готичний роман зазнав відродження, адаптуючи свої елементи до витончених потреб символізму та нової літературної естетики. Твори Брєма Стокера ("Дракула") та Генрі Джеймса відзначаються витонченими та складними сюжетами. Тож чи є готика двадцять першого століття вісником приходу нового духу часу, який розквітне в наступні десятиліття, чи це лише рудимент передмільйонного напруження попереднього століття? Завжди сумнівно накладати епістемологічні розриви на історичні події, і не виключено, що готичний стиль двадцять першого століття зародився десятиліттями раніше, коли письменниця Анжела Картер сказала, що ми живемо в "готичні часи". Наприкінці цього десятиліття готична субкультура і готика як наукова галузь, безсумнівно, розвинулися, і протягом наступних тридцяти років їхня роль у створенні готичних смислів і дискурсів зростала.

Готика розглядається як особливо підривний, навіть революційний модус, коли критика ХХ століття поєднує фрейдівську ідею повернення витісненого з більш раннім поглядом на готику як на антикласику. У своїй фундаментальній праці "Романи Нортангера", опублікованій у 1927 році, Міхаель Садлейр вперше представляє цю ідею. Він називає готичний роман "вираженням глибокого підривного імпульсу", подібного до Французької революції, а його письменників - "пророками іконоборства", хоча їхнє "колись запальне мистецтво" можна було б розглядати як втечу. Сюрреаліст Андре Бретон, однак, надає цьому більш виразної форми, коли оцінює те, що він називає "romansnoirs" вісімнадцятого століття у своїй статті "Межі, а не кордони сюрреалізму", яка була опублікована англійською мовою у книзі Герберта Ріда "Сюрреалізм" (1936).

Психологічний горор - це основний творчий доробок готичної літератури, що був винайдений. Основною причиною зла є людська помилка та пошук вини. За словами Стівена Кінга, прихованою складовою цього підходу є "уявлення про те, що спонукає людину обирати зло, - це наявність особистої вади" ("Моральні подорожі Стівена Кінга", 15). Хоча в книзі, безумовно, є надприродний підтекст, людські вчинки, зрештою, є тим, що викликає найбільшу тривогу і нервові очікування. Кінг заглиблюється у складність людського розуму, дозволяючи читачеві розділити думки і розвиток більшості персонажів.

Вважати, що відродження готики в останнє десятиліття 20-го століття і перше десятиліття 21-го можна безпосередньо пов'язати з культурною кризою, було б надмірним спрощенням. Культура не настільки зручна; музика, кіно, мода чи література не є дзеркалом, яке точно відображає нам проблеми та кризи свого часу. Однак вона пропонує спосіб їхнього опосередкування для різних аудиторій; вона створює форум для їхнього дослідження та вираження. Крім того, видається необхідним серйозно ставитися до нових форм готики, оскільки триває двадцять перше століття і жанр стає все більш потужним у культурному творенні.

Три основні теми сучасної готичної літератури:

1. Смерть - її культ пронизує всі аспекти життя готичного суспільства і сягає корінням до його зародження.
2. Паранормальний окультизм, пов'язаний з темною магією, живими мерццями та духами.
3. Наративи, пов'язані з вампірами.

Література другої половини XVIII століття суттєво відрізняється від сучасної готики.

Основна відмінність між традиційною та сучасною готичною літературою полягає в тому, що перша рідко зверталася до внутрішнього стану персонажа, зокрема сенсорних аспектів, таких як смак, нюх, зір та дотик. Такі експерименти необхідні для того, щоб здивувати сучасного примхливого читача. Однією з головних стратегій навіювання жаху та песимізму сучасному читачеві є обмеження горизонту подій та мінімізація топосу. Неоготичні письменники надають зображенню напрочуд реалістичних елементів, які раніше готичні автори не використовували.

Однак не менш важливо пам'ятати, що готична література зараз охоплює варіації, спричинені суспільними змінами. Сучасну готичну літературу відрізняє від жанру навмисне поєднання готичних імпульсів з феміністичними темами, а також акцент на питаннях влади та культурного творення. Жінки-письменниці все частіше використовують готичний стиль як потужний інструмент для боротьби з гендерною нерівністю та переоцінки патріархальних норм і структур. Цей виклик зустрічається із саркастичним усуненням гендерної дискримінації та активним відтворенням заздалегідь визначених подій (таких як традиційний полон готичної героїні-жертви). Джейн Остін делікатно проілюструвала непорозуміння та незрілість, до яких може призвести неправильна інтерпретація готичної літератури у своїй книзі "Нортенгерське абатство".

1.2. Розвиток готики на терені української літератури

Питання української літературної готики наразі є малодослідженим, оскільки ці твори, безперечно, асоціюються з масовою культурою та "масовим читанням", що робить їх менш значущими для ретельного літературознавчого та культурологічного аналізу. Однак готична література звертається до складних і важливих філософських, моральних та етичних питань, таких як ціна багатства і щастя, значення мистецтва в житті людини, дихотомія між досконалою красою і жахливим навколишнім середовищем. Ці питання також розглядаються для розваги читача. Навіть на постмодерному етапі свого розвитку тема романтизму, яка тонко присутня в сучасній українській літературі, не втрачає своєї актуальності.

Науковців приваблюють, наприклад, готичні мотиви в українському постмодерністському мистецтві, і як влучно зазначає Н.Бездра «готична література активно формувала постмодерністські сюжети, стилістику, образність». Аналіз готичної літератури в Україні другої половини 19-го - початку 20-го століття показав, що найбільшого розвитку готичний жанр набув у малій прозі, чому також сприяла романтична атмосфера того часу. Необхідно також викоринити упередження, яке було поширене донедавна: сліпе засудження літературних жанрів, які не відповідають концепції критичного реалізму, а також творів, присвячених українській міфології (демонології). Розмаїття жанрів, стилів, технік і способів вираження, з яких складається література, робить її захоплюючою. Замість того, щоб знецінювати її, спробуймо донести до сучасного читача все те, що зберегло свою естетичну цінність.

Згідно з аналізом І. Лімборського в роботі "Західноєвропейський готичний роман і українська література", витоки української "літератури жахів" можна простежити в епоху бароко XVII-XVIII століть. Дослідження пов'язує національні витоки "літератури жахів" в Україні з перспективою епохи бароко, в якій "теми смерті, страхи перед потойбічним світом, де людина опиняється під владою темних диявольських сил, набули особливої гостроти". Зображення

" сморідних" тлінних кісток і загострення тем, пов'язаних зі смертністю, характерні для літератури кінця XVII - початку XVIII ст. (М. Смотрицький, К. Транквіліон-Ставровецький). Однак не можна сказати, що література жахів існує в певному жанрі лише в епоху бароко.

Значний вплив на розвиток жахів в українській літературі мало Середньовіччя. Одним з основних джерел міфологічних образів в українському горорі є фольклор, але значну роль відіграє також і релігійна віра. Церква та схоластика мали значний вплив на еволюцію літературних образів. Майже у всіх видах мистецтва українська середньовічна спадщина спирається на досить чіткі схоластичні уявлення, на відміну від європейського стилю, який був обтяжений мотивами *Dance Macabre*. Виникає концепція не про рівність перед смертю та божественною вдачею, а радше про захоплення образами потойбічного світу, що було складовою частиною язичницької традиції стародавньої України.

Саме з травестії бере свій початок сучасна українська народна література. Великий епос Вергілія Іван Котляревський перетворив на бурлескню травестію " Енеїда", яка вийшла друком наприкінці 18 століття (1798). Протягом перших двох десятиліть 19 століття пародія, травестія та бурлеск набули величезної популярності серед українських письменників завдяки його впливу. Це дало привід недоброзичливцям назвати цей тип письма "котляревщиною" - зневажливим терміном для творів, які насамперед смішать читача, обговорюючи легковажні та несерйозні речі, а не важливі філософські питання.

Використання фольклору нашої нації, зокрема демонології, є відмінним аспектом українського горору. Таємничі образи використовуються для відсилання до фольклору в кількох творах Шевченка, "Вія" Гоголя, "Тінях забутих предків" Коцюбинського та вражаючій драмі Лесі Українки "Лісова пісня". Образи лісових істот, мавок, упирів, русалок, зниклих безвісти, а також представників лісового світу завжди апелюють до міфологічних уявлень і прадавньої свідомості читача. Сучасні літератори також звертаються до

фольклору, вплітаючи народні мелодії та звичаї у свої літературні твори (див. "Ритуал" М. та С. Дяченків, "Місто з химерами" О. Ільченка).

Українські горори міфологізують реальний світ, підкреслюючи загадковий зв'язок між його таємницями та минулим. Сюжети вітчизняних жахів значною мірою спираються на міфологію. У матриці жанру жахів міфологія слугує первинною одиницею, будучи найдавнішою усною передачею уявлень про космос. Один з найбільш знакових міфологічних образів, Хаос, досі має класичне значення: це таємнича п'ятьма під землею, яка символізує змішання протилежних сил і колись була душею світу.

У цій образній сфері літератури жахів міститься "семантика страху" - стійкі значення, які читачі індивідуалізують під час читання, проводячи асоціації з міфом та фольклорними елементами.

У творах жахів психоаналіз також розкриває функціональне значення оніричних мотивів і пояснює танатологічні риси на образному та сюжетному рівнях (наприклад, мотив руйнування та образ смерті). Діалектичний антагонізм двох первинних потягів - потягу до життя і потягу до смерті - представлений антиномією "лібідо" / "мортідо", керує силами, що діють у несвідомому індивіда, згідно з теорією Фрейда. Як наслідок, якщо сексуальна активність є кульмінацією першого, то вбивство - другого. У центрі уваги аудиторії в художньому середовищі жахів, як правило, загадкові вбивства або ті, що не піддаються раціональному поясненню; це, разом із загадковістю та ірреальністю мотивів, посилює елемент напруженості.

Відомий письменник і віце-президент Асоціації українських письменників Юрій Винничук є дослідником, перекладачем на сучасну українську мову та упорядником української фентезійної та готичної прози. Він упорядкував двотомну "Антологію української готичної прози", що вийшла друком у Харкові у 2019 році. До збірки увійшли твори найрізноманітніших українських авторів XIX - початку XX століття, присвячені загадковим і незвіданим граням людського буття. Зауважимо, що упорядник доклав чимало зусиль, щоб віднайти українську готичну прозу в майже забутих літературних

часописах і збірниках - кропітка робота, яка, на жаль, під силу далеко не кожному науковцю. Окремим аспектом діяльності Юрія Винничука є укладання літературних антологій. Так, з початку 2000 року автор шукає і збирає зразки української готичної прози. Серед інших зацікавлень - біблійні легенди, міфи та перекази про український народ, літературні та інші українські казки. Сам автор таких антологій каже, що йому подобається знаходити недооцінені або невідомі твори українських авторів і виводити їх на світло.

Варто підкреслити, що до збірки увійшли анотації та біографії авторів готичної прози - письменників, які часто залишаються поза увагою, тому основним внеском упорядника є пошук біографічних відомостей про них. Значну частину збірки займають готичні прозові твори західноукраїнських авторів, серед яких І. Франко, В. Стефаник, Н. Кобринська, Б. Лепкий, І. Наумович, І. Гавришкевич, М. Чайковський, М. Якців та деякі інші.

Написана в останньому класі гімназії та на початку навчання в університеті, дебютна книга Франка починалася з європейського преромантизму і рухалася до реалізму, навіть натякаючи на модернізм. Це був план, вступ і порядок денний для створення космосу, складного у своїх темах і поетиці, що складався з понад десятка романів і повістей, а також численних коротких оповідань, новел і зразків. У готичній романістиці поява привидів, як правило, супроводжується відчуттям жаху. У Франковій готичній поетиці вони майже відсутні. Пізніше з'являються матеріалістичні пояснення загадок, які захоплюють як читача, так і персонажів. Ченці були налякані і прийняли літнього чоловіка, який матеріалізувався опівночі, за привида, прочитавши в загадковому манускрипті про зустріч з невідомою сутністю. Однак це був 119-річний Довбуш, який вийшов з монастирських підземель, щоб висповідатися. Три рази, коли Андрій рятувався від смерті, здавалося б, наближаються до містики. Але Довбуш слідує за неземною силою, яка веде його.

Ніколи не знаходить логічного пояснення поява уві сні чорної руки - рука в залізній рукавичці в "Замку Отранто" є поширеною аналогією - з письмовим

наказом з'явитися в бібліотеці монастиря в певний момент. Цю езотеричну деталь автор залишив, щоб посилити напругу сюжету.

Як бачимо, Франкова інтерпретація фантастики в готичній літературі - всупереч пораді Вальтера Скотта уникати цього - огортає готичну літературу привабливою додатковою аурую, згладжує гострі кути, позбавляє її надмірного шаленства, повертає і читача, і героя до душевної рівноваги. Цьому сприяють красиві, яскраві й таємничі навколишні пейзажі - краєвиди гір, веселі річкові хвилі, дзвінкий рев Черемоша, який описується "як солодка мелодія, як нескінченне привітання життя".

Для народної літературної готики характерний яскравий фольклоризм, а точніше міфологізм, і створення казок, в центрі яких - конфлікт людини з противниками народної демонології. Дякуючи своїй кмітливості, чаклунки, відьми, чорти, мавки та русалки радше смішні, ніж страшні, і людина здатна перебороти їхній страх і перемогти їх. Це контрастує з тим, як ці істоти зображені в українській міфології. Деякі літературні шедеври, такі як "Огнений змії" П. Куліша та "Київські відьми" О. Сомова, характеризуються глибоким психологізмом. Останній - роман з мотивом двійництва та психічного роздвоєння (яскраво змальовані страждання молоді жінки, яка змушена жити у двох світах після того, як її мати перетворила її на відьму). Цей ранній шедевр нашого письменства, створений на основі неймовірно захопливих народних казок, ілюструє психологію слухача: "глибока зосередженість, з якою людина слухає неймовірні історії, жорстокі вчинки, дивовижні події, наповнює голову своєрідними чарами, завдяки яким все надприродне здається можливим".

Куліш пропонує глибоке розуміння "причинного" людського духу через свої дослідження поетики та ремесла селянського оповідання. Замість гнітючих інтер'єрів темних замків і підземель, українська готична архітектура передусім приваблює своїм пишним зовнішнім виглядом, водночас несамопитим і надзвичайним. Відомий художник Микола Гоголь використав сюжети з українського фольклору для створення двох готичних шедеврів - "Вія" та "Зачарований лист". На жаль, світ не знайомий з шедевром О. Стороженка

"Марко Проклятий", філософським романом такого ж спрямування, хоча на Заході існує сучасний готичний роман про безсмертну людину, що успішно публікується.

Окремою темою будь-якої літературної течії є критика. У 2002 році Ігор Качуровський опублікував книгу "Готична література та її жанри", яка є одним із найперших вступів до готичного літературного напрямку, написаних українською мовою. Написана через кілька років після виходу "Антології українського горору" Василя Пахаренка з передмовою Наталії Заболотної, вона спирається на спроби цієї праці познайомити українську читацьку аудиторію з цією літературною течією, наголошуючи на спільних наративних і стилістичних елементах готичних романів. Крім того, Качуровський припускає, що для ідентифікації готичного голосу в українській прозі потрібно більше досліджень, і проводить кілька гіпотетичних паралелей з творами українських романтиків.

Отже, хоча очевидно, що українські науковці починають приділяти увагу готичному жанру, досі існували лише нечасті алюзії на готику, обмежені дослідження її елементів у певних працях, а комплексних досліджень готичного жанру ще не було.

Розгляд історичних коренів готичної течії та її еволюції в українському романтизмі потребують детального аналізу. Документування раннього розвитку української готики та створення підґрунтя для аналізу готики в пізніших творах українських письменників-модерністів та постмодерністів, чия творчість також демонструє цю тенденцію, потребують методичного дослідження. Саме такі цілі ми поставили перед цією науковою роботою.

РОЗДІЛ 2. ВИТОКИ ГОТИЧНОГО РОМАНУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Характеристика прози Галини Пагутяк.

Готичний дискурс активно увійшов на українську літературну сцену в другій половині 20-го - на початку 21-го століття. Відтоді він набув значної популярності, надовго залишаючись серед найпопулярніших жанрів масової літератури. Варто зазначити, що твори попередників української постмодерністської прози, зокрема Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Віктора Неборака та Юрія Винничука, мають численні відгомони готичних мотивів. З'явилося також кілька окремих письменників, які спеціалізуються на сучасному готичному піджанрі. У даній роботі ми зупинимося та розширимо свої пізнання на конкретному прикладі, а саме про містичні образи, зокрема і класичного готичного персонажа вампіра або упря, який є центральним у романі Галини Пагутяк "Уризька готика" (2009) та її збірці оповідань "Захід сонця в Урожі" (2003, перевидана у 2007).

У літературному доробку Галини Пагутяк переважають романи та повісті. Романи "Слуга з Добромиля", " Уризька готика", "Записки Білого Пташка" та "Небесна кравчиня" - одні з найвідоміших творів письменниці. Під час інтерв'ю авторка зізналася, що їй більше до снаги створювати великі твори. Це має сенс, адже написати одне унікальне оповідання важче, ніж написати роман. Навіть "Діти", "Повість про Марію і Магдалину", "Лялечка і Мацько" та "Філософський камінь", які є новелами, увійшли до її дебютної книги.

У збірці малої прози Г. Пагутяк трапляються випадки, коли важко відрізнити новелу від оповідання. Наприклад, розтягнута оповідна манера таких творів, як "Тебе спалить сонце" та "Таємниця неба" зі збірки "Захід сонця в Урожі", поєднується з несподіваністю та напруженістю оповіді, характерною для короткого оповідання. Дотримуючись настанов жанру, цикл "Сім новел" розкриває такі характеристики новели, як "стислість, лаконізм, економність зображально-виражальних засобів", "сюжетна непередбачуваність". Готична література має великий вплив на творчість Галини Пагутяк, оскільки її стиль

позначений елементами ірраціональної, фантастичної, інтуїтивної та сюрреалістичної естетики. Однак важливо підкреслити, що класичні елементи готичної прози - забуті старовинні будинки, занедбані пейзажі з лісами чи чагарниками - у творчості письменниці завжди набувають психоаналітичної символіки та архетипної семантики. Рівень міфопоетичних особливостей повістей та оповідань в текстах Пагутяк можна порівняти з тим, наскільки виразними є міфічні інтертексти в її романах та повістях.

Галина Пагутяк має унікальний містичний стиль, пише у химерній історичній манері і передає думку про те, що світ міфічний їй цікавить більше, ніж реальний. Вона щиро будує альтернативні реальності не лише для себе, але й для всіх, кому одновимірний світ здається обмеженим і дискомфортним. Найважливіше пам'ятати, що "кожен має право на власний куточок і власну таємницю", а це означає, що це прорив, який впливає з повсякденного життя, а не з реальності. Мистецтво Галини Пагутяк випромінює унікальну, неземну атмосферу, що відображає фольклорний містицизм і колорит Карпат. Її коріння знаходиться глибоко у народній творчості, оскільки вона реінтерпретує чаклунські замовляння, оповідки та народні вірування, а також звертається до ворожіння та заплутаних історичних оповідей.

Деякі літературознавці, зокрема В. Даниленко, вважають, що доробок Пагутяк є складовою того естетичного напрямку, який сформувався у літературі 1970-х років. На думку автора, "покоління сімдесятників дало якісно інший рівень художності, внісши в літературу інтимність і дитячість, розмиваючи межу між добром і злом, між минулим і майбутнім, між раціональним та ірраціональним". Ці елементи можна знайти у творчому стилі письменника, основною характеристикою якого є герменевтичність. Зрештою, Б. Успенський зазначає, що "герменевтизм є лише формою, яку приймає в романі загальний імператив мистецтва - самодостатність", підкреслюючи, що майже все словесне мистецтво характеризується "відносною замкнутістю, тобто відображає особливий мікросвіт, організований за своїми специфічними законами".

Талановита авторка змінює загальноприйнятий канон жанрів та новелістики, інкорпорує в жанрову структуру своїх творів елементи фольклору, притчі та легенди. Філософська константа прози авторки реалізується на морально-етичному та психологічному рівнях, не переобтяжена зайвими деталями та не заплутана асоціаціями з міфологією.

За поданням Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка нагорода була присуджена Галині Пагутяк у 2010 році за прозовий твір "Слуга з Добромиля". Також її творчість відзначена літературною премією "Айстра" за роман "Захід сонця в Урожі" (2008) та літературною премією "Портал" за книги ""Книгоноші королівства" (2008) та "Зачаровані музиканти" (2011); літературною премією імені Валерія Шевчука за твір "Магнат" (2015) та премією "Книга року ВВС 2009" за книгу "Урізка готика"; літературною премією "Березоля" за 2007, 2011 та 2012 роки.

Зацікавленість до народнопоетичних джерел простежується в малій прозі авторки, в якій домінує сучасна тенденція інтерпретації, що додає фольклорній спадщині нових смислів та відтінків. Так, в оповіданні "Підманули Галю" письменниця зосереджує увагу на переосмисленні сюжету народної балади, що відображає роздуми про екзистенційний страх людини та фатальність її призначення. При поєднанні багатьох форм і типів оповіді особливості жанрового синтезу стають очевидними на наративному рівні: "казкова" тематика оповіді, інкорпорована в мистецький дієгезис через низку риторичних зворотів та апеляцій до героїні твору, а також об'єктивний дискурс оповідача-спостерігача.

Реалізується комунікативна модель: автор – наратор – герой – читач: *«Ти ще не прийшла до тям, хоч уже розплющила очі . І коси, якими ти прив'язана до сосни. Кричи, не кричи, все одно не вирвешся, згорши до тла. Та милосердна стріла татарина, що стоїть на тому березі річки, не дає виконати присуду: спалення на повільному вогні. Йому нема діла, що ти вкинула своє дитя у воду, бо не знала чиє воно ».*

Як наслідок, сюжетна лінія демонструє характерні для цього жанру елементи притчевості, параболічності, змішання пластів минулого і сучасного. Особливо це відчувається наприкінці твору, коли письменниця поєднує різні часові виміри і підводить нас до більш ґрунтовного духовного осягнення та аналізу змалюваної драматичної ситуації. Саме тут відчувається конфлікт між екзистенційним усвідомленням власної приреченості та соціально сформованими духовними орієнтирами. З архаїчною темою злиття з природою асоціюється луг, де *"на островці зеленої трави хлюпочеться невеличкий струмочок води"* в романі "Знак". Фраза *"Я б пішла колись туди, лягла в траву і заснула!"* у прозі Г. Пагутяк описує втомлену жінку, яка прагне відвідати лісову місцевість. У своїх творах авторка часто наголошує на важливості зв'язку з природою задля забезпечення гармонії у Всесвіті: *"Людина і поле - це обіцянка гармонії і раю"*.

З появою трьох голубів мати та її дитина починають сприймати їх як знак того, що все владається. Таке розуміння орнітологічного символу збігається із семантикою голуба в біблійній історії. У "Книзі снів і пробуджень" пояснюється алюзія птаха на Старий Заповіт і Євангеліє: *"Голуб з оливковою гілкою сповістив, що Великий потоп закінчився"*. Майже те ж саме буде означати, якщо голуб прилетить до нас. Голуб у вашому сні означає щастя. *"Будьте хитрі, як змії, і невинні, як голуби"*.

Наративні одиниці "Книги ночі" та "Книги пробуджень" суттєво відрізняються одна від одної. Оскільки сновидіння за своєю природою є фрагментарними, початкова частина твору апелює або до уривчастих спогадів, або до стилю потоку свідомості, що ми бачимо на прикладі: *«Ти пожалкував мені дати хоч трохи себе ми не можемо зігритись запалюємо вогонь простягаємо над полум'ям руки я не втримала тебе і ти мене не втримав дерева стоять нерухомо як хрести на цвинтарі душа яку ми могли накликати разом спустилась на чуже ложе»*. Приклади фрагментарності зображені у часто повторюваних у тексті речень, які звучать як: *«Те, що трапилося з кимось іншим», «Те, що трапилося з нами», «Те, що трапляється з кожним»*. Крім

того, спостерігається схильність до перемикання суб'єктів свідомості. Наприклад, у фрагменті "Те, що сталося зі мною, не було мною" ти-нарратив (звернений до Оксани) плавно переходить у дещо псевдодіалогічний виклад, а потім у я-нарратив (тобто від її власного імені). Як це часто буває у сновидіннях, межа між "ти" і "я" стає розмитою.

Хоча другий розділ слідує традиційній нарративній структурі, часом світ, який він зображує, здається більш схожим на сновидіння, ніж на "нічний час": *«... не торкаємося землі... Ми біжимо дном яру, обдираючись до крові колючками. Зненацька щось чорне й кошлате кидається напередими, стрибає на мого супровідника... Чоловік штовхає мене вбік, до стовбура величезного дерева. Ми наче входимо в нього, не відчуваючи опору. Дном яру йдуть дві бліді постаті: чоловік і жінка, цілком голі. Вони тримаються за руки, як недавні коханці. Але живими їх не назвеш... Вони нагадують голодних духів, котрі живляться кров'ю».*

Пагутяк вперше інтерпретує концепцію спокутування смертного гріха в оповіданні "Золота чаша" через образ жінки, яка втопила туркеню і вкрала її наповнену скарбами торбу. Відтоді вона приречена себе на вічні страждання: золота чаша не дає їй спокою, а загибла туркеня з'являється у снах і видіннях. Мотив диявольської спокуси, яка змусила жінку підпалити церкву, де зберігалася чаша, є мовою конфлікту між небесними і демонічними силами. На думку Г. Пагутяк, тема спокути за смертельний гріх акумулює семантику невідворотного покарання за переступ: *"І я з болем у серці усвідомила, що зробленого не повернеш"*.

Занедбаний будинок, власник якого похований поруч, під майже невидимим горбком», викликає в оповіданні "Дім над річкою" готичність сжету. Тому опис дому в оповіданні Г. Пагутяк – "вікна виходять на всі сторони світу" - можна розглядати як проекцію міфу про створення людства. Зв'язок образу дому зі світовим деревом – людина, яка його збудувала, "пустила коріння в галицьку землю" - підкреслює семантику образу.

Міфологемачорнихконей, що *"пасуться на цвинтарі під наглядом трьох чоловіків"* з роману "Уріжтайогодухи" пов'язуєфігуринічийнихконей, якіпасутьсяпоручзбудинком, і це акумулює демонологічну семантику. У цьому творі використано готичне уявлення про дзеркало. Дівчина дивиться в нього, але не бачить свого відображення: *"І тут грім розколов скло, і воно потемніло. Тріщини нагадують павутиння. Її руки та обличчя облутані тканиною, що нагадує пташині кігті, які вилазять з великих чорних рукавичок. Зрештою, дзеркало розбивається на друзки, залишаючи на землі уламки скла."* Зображення розбитого дзеркала привертає увагу до містичної домінанти міфологеми, пов'язаної з паралельним всесвітом.

Галина Пагутяк зображує представників "паралельного світу" та хлопця, який з ними взаємодівав, у новелі "Інші". До образів "інших" використовується демонологічна семантика: *"Це були неповноцінні істоти: або злі, або розбещені, або понівечені. Вони не мали ні тіні, ні тепла, що виходило від їхніх тіл."* Г. Пагутяк акцентує увагу на готичності літературного твору, зображуючи психосоматичні наслідки контактів з "іншими": *"Холодний піт виступив у нього на чолі, а серце почало битися надзвичайно гучно"*.

Усі тексти Пагутяк об'єднує символіка шипшини, Чорного і Білого птаха та Перевізника, яка простежується фактично в кожному з її текстів. Художні роздуми авторки часто зосереджуються на деталях, мотивах, картинах, історіях, переживаннях, про які вона неодноразово згадувала у своїх попередніх творах. В повістях "Бесіди з Перевізником" та "Книга снів і пробуджень" підтекстовий рівень символу розкривається ширше, якщо раніше про нього згадувалося мимохідь. Творчість Галини Пагутяк охоплює екзистенційні, релігійні, містичні, готичні, філософські та інші мотиви, серед яких притаманні невротизм і конвенційність, претензійна абстракція і психопатичне марення свідомості.

Традиційні жанрові, стилістичні та художньо-тематичні канони літератури, що домінували в українському письменстві до 1990-х років, руйнуються в типово модерністській прозі Пагутяк. "Маленькі романи" автора,

"Весела пустеля" та "Смітник Господа нашого", наприклад, не мають нічого спільного з традиційним визначенням цього епічного жанру, для якого характерні розлогість, складність структури, широке охоплення життєвих подій, а також глибоке розкриття історії становлення характерів численних персонажів. На основні ідеї твору свідчить і вдало підібрана для нього жанрова модель. Таким чином, проза Г. Пагутяк, позначена нетрадиційністю та оригінальністю авторського стилю, є однією з ланок у системі сучасного українського літературного процесу. Експериментаторство письменниці у змістовому та жанрово-стильовому плані виявилось в умінні створити специфічний " закритий" художній світ, у якому поєднуються реальне й ірреальне, дійсне й умовне ("Записки Білого Пташка", "Смітник Господа нашого"), елементи казки та лірико-романтичного ("Лялька і Мацько", "Бесіди з Перевізником"), психологічного й готичного ("Господар", "Гірчичне зерно"). Новели та неконвенційні оповідання ("Книга снів і пробуджень") демонструють особливе співвідношення елементів сюрреалізму та його тенденцій, використання традицій класичного і "нового" роману, символіки та елементів християнської релігії, акцентування на художніх засобах зображення сновидіння, уривчастого "потoku свідомості", характерного часопростору, сюжетно-композиційної багатоплановості, прийому операторського кіномонтажу.

Проаналізувавши її творчий доробок, було виявлено не лише характерні особливості її стилю та тематики, а й внутрішній світ її літературних персонажів, які відображають важливі соціокультурні проблеми, психологічні конфлікти та емоційні відносини. Проаналізувавши її творчий доробок, було виявлено не лише характерні особливості її стилю та тематики, а й внутрішній світ її літературних персонажів, які відображають важливі соціокультурні проблеми, психологічні конфлікти та емоційні відносини.

2.2. Роман Г. Пагутяк «Урізька готика» в контексті сучасної української літературної містики

У літературному процесі тема осмислення містичного є вагомою та багатогранною. Підтвердженням широкої уваги до містичної тематики, сюжетів та образів у сучасній літературі є різноплановість художніх матеріалів, які були написані з кінця ХХ століття та перших десятиліть ХХІ століття. Подібна інтенсифікація містицизму у світоглядно-духовному вимірі сьогодення спричинена трьома чинниками: занепадом новітнього гуманізму, дискредитацією світських інституцій, які пропонували поняття духовності як своєрідну заміну церковним віровченням, і, зрештою, втратою християнським богослужінням (а не вірою) свого потенціалу. Людина сучасності змушена шукати вихід із психологічного краху від катастрофізму, в який її затягнув нищівний і водночас відверто критичний погляд на світ постмодернізму.

Роман Галини Пагутяк "Урізька готика" привертає увагу своєю неповторною атмосферою та глибоким психологічним змістом. Він уводить читача у світ таємниць та загадок, де реальність і фантазія переплітаються, створюючи неповторний містичний ландшафт. Цей роман не лише розкриває майстерність авторки в створенні неперевершених образів та сюжетів, але й висвітлює глибокі екзистенційні та соціокультурні проблеми.

Аналіз "Урізької готики" у контексті сучасної української літературної містики дозволить нам краще розібратися у ключових темах та мотивах, що присутні у творі, а також виявити їхнє значення для сучасного літературного процесу. Ми плануємо глибоко дослідити символіку, стиль та структуру роману, розкриваючи його вплив на розвиток української літературної містики та його місце в сучасному літературному дискурсі.

Через аналіз "Урізької готики" ми сподіваємося не лише краще зрозуміти та оцінити внесок Галини Пагутяк у літературний процес України, але й виявити загальні тенденції та особливості сучасної української містичної прози, що відображаються у її творчості.

Часто у творчості сучасних письменників містицизм виступає в ролі своєрідного прийому психологізму. У доробку Галини Пагутяк, наприклад, можна вбачати мистецьку потребу осмислити стан внутрішньої сутності особистості через перспективу розуміння світу з точки зору містичного світобачення. Серед таких художніх текстів, які відносяться до метажанру містики, - "Слуга з Добромиля", "Царство", "Книга снів і пробуджень", "Зачаровані музиканти", "Урізька готика". До творчого запозичення та опрацювання Пагутяк елементів мотивів езотерики з творів інших письменників слід також додати використання автором словесності образу Балу Мертвих ("Рекреації" Юрія Андруховича, "Мальва Ланда" Юрія Винничука).

Серед модерних романістів Пагутяк виділяється своїм чітким почерком у написанні художніх творів з близькою до фантастики атмосферою. За словами Ю. Джугастрянської, цей автор має "незаперечну здатність, яка проростає і утверджується з першої книги, надихати, навіювати емоції, почуття, настрої, змушувати читача замислюватися над речами, які не мають, але здатні залишати вуглилки всередині і позначати віхи внутрішнього світу".

Місто Уріж у романі "Урізька готика" Галини Пагутяк відіграє ключову роль як символічний образ, що втілює в собі різноманітні теми та ідеї. Урізь стає не лише локацією для розвитку подій, але й містом-міфом, що відображає глибинні архетипічні аспекти людського існування. Меланхолійні відтінки природного світу перегукуються з горем, яке переживає родина Петра Безуб'яка, що втратила дружину та їхню маленьку доньку Орису. В образах Урожа переважають темні відтінки, а значення темряви слугує метафорою духовного стану людей, які там живуть. Доказом цього слугують наступні рядки з тексту: *«А Уріж лишався таким як був: темним забобонним скопищем людей, що цілком залежало від волі кесаревої та волі природних стихій» [25, с. 69].*

По-перше, Уріж втілює перехідність та трансформацію. Він зображений як місто, що зазнає змін і перетворень, віддзеркалюючи непередбачуваність життя та нестабільність сучасного світу. Урізь стає місцем, де зіткнуться різні

часи і реальності, відкриваючи для читача нові шари та можливості тлумачення.

По-друге, містечко втілює в собі архетип міста-лабіринту. Він є символом складних та заплутаних шляхів долі, де персонажі змушені зіткнутися зі своїми внутрішніми демонами та вирішити складні моральні дилеми. Урізька архітектура та його заплутані вулички створюють враження безодні та невизначеності, в якій кожен може знайти щось власне й неповторне.

По-третє, воно символізує місце та час, де зустрічаються реальність та міф. Він стає ареною для зіткнення різних світів, де таємниці і містика переплітаються з повсякденними сюжетами. У цьому контексті Урізь відображає не лише зовнішню оболонку міста, але й його внутрішній світ, наповнений суперечностями та загадками. Розглядаючи символізм міста Уріж у романі "Урізька готика" Галини Пагутяк, стає очевидним, що цей образ має глибокий символічний потенціал, який допомагає розкрити ключові теми та ідеї твору. Тепер, коли ми зрозуміли важливість символізму міста Уріж, ми можемо перейти до аналізу конкретних елементів та символів у романі, щоб краще розкрити його значення та вплив на сюжет та художнє наповнення твору. Протиставлення "день-ніч" і "світло-темрява" в романі відсилають до двох різних реальностей: вночі над Урожем панувала темрява, а дороги і стежки контролювали ті, хто не потребував світла. Ці протилежності семантично близькі. Позаяк у світовій міфології ніч і темрява асоціюються з хаосом, тож у ландшафті Урожа значна акцентуація зроблена на використанні переважно темних відтінків з метою демонізації населеного пункту - авторка характеризує його як "темний організм".

Зупинимося на особливостях описаних подій у романі Г. Пагутяк "Урізька готика". Критичний огляд роману вказував на незначну ступінь наповнення ідіостиллю тексту okazіоналізмами. До прикладу можна привести влучні слова, які О. Мкртчян робить щодо прочитаної „Урізької готики», і доносить до читача наступний висновок: «Подієва канва – не головне у романі для Галини Пагутяк. Сам хід буття і, так би мовити, перебіг подій у небутті

привертають її увагу, і вона береться передати найпотаємніші порухи кожного свого героя, тільки-но наближається до нього. Через це динаміка роману досить повільна та нерозгалужена, натомість ми маємо змогу відчутти просторово-часовий присмак зображуваного.»

Я. Дубинянська також надає подібну критику щодо наповненості роману: "Протягом усього роману на його сторінках майже нічого не відбувається. Починаючи з перших років життя чотирирічної дівчинки Орісі, книга, по суті, вся про смерть. Вбивства самотніх і "зайвих" людей займають перше місце у списку подій роману. Спалення опіуму в Нагуєвичах, найбільш напружений епізод оповіді, подається заднім числом і тому не є подією в традиційному розумінні цього слова. Натомість розповідь про цю подію стає моментом у розвитку особистості юного Орка».

Також, "чорні діри" дозволяють "іншим світам" проникати в цей нібито герметичний часовий вимір. Нерозкаяні мерці ("покутники") та інші демонічні істоти повстають і блукають ночами з "того світу", а селяни бояться "чужих" з "великого світу" більше, ніж місцевої "нечисті", бо звикли до думки, що "чужі" не можуть мати хороших мотивів.

Навіть якщо відокремити твір від прямолінійних горорів, ми все одно переконані, що в цьому творі мають місце прояви містики. Варто звернути увагу на напруження: з розвитком сюжету відчуття страху і наближення небезпеки поступово посилюється. На початку роману загальний настрій пригнічений, і наступні твердження підтверджують цю думку: *„У селі траплялось більше похоронів, ніж весіль та хрестин» [25, с. 14]; „Після пустки на полі настає пустка на серці»[25, с. 18].*

Дійсно, смуток і втрата також є складовими такого роду депресивного настрою, але історично в цьому середовищі були представлені готичні тенденції та традиції жахів кінця 19-го - початку 20-го століть. В Урожі можна побачити жертв утоплення, які блукають вулицями в полудень та у нічний час. Ми називаємо цих людей "опирі". Оскільки книга починається зі смерті та

похорону матері Орка Марії та молодшої сестри Орисі, то вся родина Петрів постає як проклята, бо вони є родиною упирів.

Значною мірою емоційну нестабільність сюжету підсилює постать хлопчика Орка, який залишився без мами та рідної сестри і на якого з недовірою дивляться ворогуючі родичі як на можливого спадкоємця роду. Серед другорядних і пригнічених рис особистості хлопчика ми можемо додати наступне: *«Він завше чувся несміливим, винним у чомусь, навіть серед однолітків, ніби перед тим, як мав народитись, його попередили, що в цьому світі холодно, голодно і мало любові»*[25, с. 19]. Однак з часом авторка поєднує типовий сум за батьком і бідністю та самотністю Орка з натяком на надприродний страх: *„Ця ніч не зродилась у ньому, не зродила її й темрява, що спала на Уріж із заходом сонця. То була інша темрява, якої остерігалась звичайна людина. Вона виждала момент, коли хлопець був ослаблений, і увійшла в нього»* [25, с. 35].

Використовуючи міфологічні мотиви та народні легенди, Галина Пагутяк створює власну інтерпретацію вампірського образу. Вампір у "Урізькій готиці" перестає бути просто кровожерливим створінням, а набуває комплексної природи, що розкривається через його психологічний портрет. Крім того, у "Урізькій готиці" вампір стає символом соціального знецінення та внутрішнього розпаду. Його існування свідчить про те, що навіть серед найжахливіших створінь може бути місце для внутрішнього протистояння та пошуку вибору. З цього моменту пропонуємо розглянути класичний для готичної літератури образ вампіра, і яким чином їх було зображено у поданому романі.

Наприкінці 17-го та на початку 18-го століть спостерігається відродження інтересу до вампіризму, що, ймовірно, було спричинене низкою епідемій, які в той час прокотилися Європою. Крім того, війни з турками додали до європейської частини новий регіон Балкан, давши людям можливість познайомитися з його міфологією. Крім того, 18 століття стало переломним в еволюції європейської культури, оскільки відкрило красу народних забобонів.

Усні перекази почали активно записувати та публікувати. Історії про вампірів вперше з'явилися в офіційних звітах і газетних статтях, а також у збірниках фольклору. Власне, більшість "задокументованої" інформації про упирів походить саме з цієї епохи. На основі цього з'явилися численні повідомлення про спостереження вампірів у різних народів, полювання на вампірів, написання наукових статей і дипломних робіт, а також наукові дослідження вампіризму. Ці розповіді не лише активізували пошуки упирів, але й породили нову літературу, яка намагалася пояснити феномен вампірів як у науковому, так і в релігійному контексті. Приблизно в цей період почали з'являтися стандартні методи боротьби з вампірами - осиковий кілок у серце, відсікання голови та утоплення у бурхливій воді. Згодом вважалося, що це може бути кинджал або срібна куля.

Більшість європейських казок, легенд і упереджень про вампірів, або упирів, беруть свій початок з фольклору східних і південних слов'ян. Більше того, сам термін "вампір" походить з праслов'янської мови. За легендою, упир, якого іноді називають вампіром, - це злісний дух, який виходить з могили вночі і п'є кров беззахисних, тобто вампірами можна вважати тих, хто помер, але не піддався тлінню. У контексті постколоніальних студій останніх десятиліть вампір також вважається персоніфікацією расового та етнічного "Іншого". Приміром, Східна Європа, з якої походить славнозвісний граф Дракула, зображується як регіон зловісного, марновірного життя, який ще не торкнувся досягнень модерного світу.

Таким чином, він становить загрозу для цивілізації, оскільки його тріумф може призвести до занепаду і знищення західної цивілізації. Літературні критики неодноразово відзначали, що творчість Галини Пагутяк демонструє наявність унікального типу містеріального осмислення, пов'язаного насамперед зі специфікою побудови власного міфу про упирів, а не з опорою на народнопісенні образи та архетипи. Крім того, авторка поєднала у своїх творах про упирів аспекти детективного, філософського, історичного, соціологічного та готичного романів. Пагутяк пише здебільшого у фентезійному жанрі, який

живиться переvertіленнями з міфів та казок, видіннями матерів та жінок, мріями про дитинство.

Тому її персонажі є представниками певних чеснот і концепцій, які стають видимими завдяки творчій традиції. За винятком кількох епізодів у "Слузі з Добромиля" та зображення народного самосуду в "Урізькій готиці", Пагутяк не акцентує увагу на зображенні форм тілесного насилля у своїх творах про опирів, на відміну від британських та американських колег по цеху. Більше того, у її стереотипі про вампіра взагалі відсутній сексуальний елемент. Авторка відхиляється від класичного тропу Стокера про лихого вампіра, який прагне поширити свій вид по всій земній кулі.

Особливі мешканці міста спочатку різняться від решти населення тільки своєю заможністю, міцним станом свого здоров'я та насиченим кольором обличчя. У них є родини, вони вживають нормальну їжу і регулярно ходять до храму, проте періодично вони гуртуються у лозових заростях біля річки, щоб проводити обряди, випивати і спілкуватися. Згідно з книгою, опирі не споживають людської крові, натомість вони жорстоко "потинають" тих, "кого їм не шкода", а це, як правило, люди похилого віку, люди з хворобами, молодь і немічні. Лікарі, наприклад, бояться смерті через "потинання", оскільки для них вона здається цілком звичайною. "Урізька готика" доводить, що, хоча час від часу вони використовують енергію здорових юнаків для свого існування, опирі виконують роль, подібну до ролі хижаків у природному світі. Крім того, вони мають владу "вбивати" або катувати будь-кого, хто протистоїть їм або відмовляється їх супроводжувати, а також накликати хвороби та природні катаклізми.

Загроза, яку український опир становить для людей як виду, є цілком протилежною - людство виштовхує їх з рідної домівки. Тому їхня відплата чи агресивність є лише захисною реакцією. Як зазначає головний герой твору *«Опирі могли себе захистити. Ніхто тепер не посмів би палити їх на терновому вогні, як 30 літ тому, але скривдити Орка, підпалити хату – се для людей просто»*.

Типовий представник вампіризму в готичному романі - це неживий монстр, істота, яка вийшла за рамки смерті і паразитує на людському світі, оскільки, незважаючи на фізичну смерть, її тіло продовжує існувати. Хоча Г. Пагутяк багато в чому черпає натхнення з української міфології, в якій немає виразного розмежування між добрими і злими духами, у творах авторки відбувається нейтралізація естетичних категорій жахливого і потворного, "бо добро і зло, яке несуть духи, визначається не стільки природою самих духів, скільки їхньою роллю в тій чи іншій ситуації".

Таке переслідування спіткало Петра Безуб'яка, семирічного сина вбитого мешканцями Нагуєвичів упиря, який разом з матір'ю вирвався до Урожа. Зрозумівши, що він володіє можливостями свого батька, упирі вимагають, щоб він став частиною їхнього кола. Петро відмовляється, адже не бажає, щоб його спіткала участь загиблого Безуб'яка. Потнувши його дружину та чотирирічну доньку, а також заманивши до свого клану чотирнадцятирічного сина Орка, упирі вимагають відплати за відмову. Згодом батьки підлітка, які остерігаються, що їхнього сина можуть втягнути до вбивчого угруповання упирів, стають дедалі більш тривожними через висловлювання автора. Наступна авторська репліка додається до події, коли отець Антоній приїхав служити парастас, саме для Орисі: *«Він ще не розумів, що нині за нього змагаються дві сили, яких не повинно бути в тому світі, де панують сутінь, нужда і одвічна втома»*[32, с. 45].

Фактично, розвиток сюжету першої частини твору чітко підходить під риси гостросюжетної соціально-психологічної белетристики. Елементи містичної метажанрової прози, такі як таємничість, заплутаність і поодинокі натяки на наявність надприродних явищ, що, однак, пояснюється марновірством темного люду практично відсутні в цьому творі. Перебіг подій у творі суттєво змінюється зі звісткою про смерть дядька Митра. Здається, ця подія впускає до себе раніше небажане, що торкається надзвичайно моторошних таємниць. Коли померлий дядько Митро приходиться до Орка, Петро

помічає, що той сміється і курить цигарку на власному похороні. Потім Митро несподівано з'являється на фотографії, зробленій Юліаном

Також стає незрозуміло, чому персонажі діють певним чином. Наприклад, Орко дізнається, що йому треба дістатися до мосту: *«Та враз у голові в нього засіло слово, ніби хтось його шепнув просто у вухо. Одне-єдине слово: міст. Він якраз вийшов за церковну огорожу. Маєш іти зараз на міст»*[32, с. 154]. К. Мзареулов допомагає нам у розмежуванні горуру та фентезі жанру таким чином: *„У фентезі люди, використовуючи магичні знання й проявляючи силу волі, успішно протистоять надприродним загрозам. На противагу цьому, в «хоррорі» людина постає безпомічною іграшкою»*. Оскільки містика є "пом'якшеним" різновидом страху, вона також залежить від фаталістичного світогляду. Наприклад, персонажі Пагутяк - Петро, Орко та отець Антоній - призначені для того, щоб відіграти свою роль у житті, і їхні спроби вчинити інакше не приносять успіху. Петро, незважаючи на всі свої зусилля, врешті-решт вступає в шлюб, віддаляється від сім'ї і оселяється в новому місті. Він зазнає невдачі. Єдине, що може зробити опозиція, щоб змусити його вчинити інакше, - це експлуатувати його любов до дитини. І цей ключ також спрацював.

Друга частина твору дещо відрізняється від першої за гостротою подій, що відбуваються після смерті Митра. Спочатку події розгортаються неквапливо, але у другій частині вони стрімко збільшують темп і стають більш концентрованими. Це пов'язано з тим, що з'являється елемент детективності, який спочатку робить історію більш інтенсивною, адже "опозиція потинає тільки тих, кого не жаль", але з часом втрачає частину своєї гостроти. Таким чином, семіотичне коло тексту завершується на тій самій соціально-психологічній ситуації, що й на початку твору: екзистенційній порожнечі села. Використовуючи поетику готичного роману, авторка книги подає внутрішній портрет персонажів, підкреслюючи складність особистого екзистенційного вибору.

Основними ідеями книги є душевна спустошеність та прагнення знайти себе в оточуючому світі та соціумі. Отже, незважаючи на величезні сумніви, які

переповнювали його, у Петра не було вибору. Він від самого початку був інструментом містичних, потойбічних сил. Його син Орко, без сумніву, виконуватиме аналогічну місію. Тема незначущих людей проходить через увесь твір.

Пагутяк пропонує читачеві дорогу до визволення у власному неоміфі, яка полягає у прагненні відшукати джерело просвітлення у повній пітьмі: : *«Однакдесь мало існувати світло, вікно чи ворота до нього» [32, с. 89]*. Він може зародитися з невпевненого юнацького почуття кохання, або з болісного ностальгічного погляду людини похилого віку чи з дитячих спогадів про події минулого в інсценізованій письменницькій казці. І це світло може врятувати не лише Уріж. Це була *"модель людського світу, який і вдень, і вночі був занурений у темряву, як і кожне село"* [32, с. 89].

Подібно до багатьох подібних літературних жанрів, "Урізька Готика" пронизана безліччю секретів. І не тільки загадки злочинів, але й різноманітні незрозумілі моменти з історії, наприклад, звідки у збіднілого вельможі Болеслава Комарницького гроші, або з якої причини отець Яків вважав отця Антонія сатаною, і багато іншого. Але авторський підхід очевидний у нестачі азарту, який супроводжує розгадку цих таємниць, і в стриманому емоційному настрої оповіді, коли таємницю розкривають.

Важливим елементом готичного літературного тексту є наявність у ньому напруги, про що яскраво засвідчує роман "Урізька готика". Основне завдання письменника - сформувати атмосферу тиску та саспенсу. Щоб змусити читача відчувати страх, автор змушує жах проявитися в житті героїв роману. Потрібно створити сюжет, який є напруженим і тривожним, щоб передати аудиторії ефект саспенсу. Г. Пагутяк розгортає сюжет з перших рядків і крок за кроком нарощує тривожність і передчуття невідвортної катастрофи. Наприклад, розповідь починається з похмурого тону: *«Докопували бульбу вже після Покрови, коли світ темний і змучений...» [32, с. 5]; «У селі траплялось більше похоронів, ніж весіль та хрестин» [32, с. 5]*.

Власне, непростий вибір між світлом і темрявою є основним рушієм сюжету "Урізької готики". Невпевненість головних героїв є однією з головних причин психологічної напруженості впродовж усього твору. Нагуєвичі намагаються маніпулювати Петром та Оркою, але Петро чинить опір. Історія громади, яку Г. Пагутяк подає у творі через розлогу цитату з нарису Івана Франка «Сожжение упырей в с. Нагуєвичях в 1831 г.»), сягає корінням смерті його батька. Як наслідок, герой боїться, що зміна на протилежність спричинить "пекло в житті і після смерті". Петро погоджується на їхню вимогу потнути людей Болеслава Комарницького через прагнення захистити свого сина і дати йому змогу виїхати до Америки. Відтак, Безуб'як прийняв фатальне рішення віддати перевагу темряві, ставши причетним до вбивства; це було схоже на перехід до опирів. Таким чином, трансформація хаосу в космос перетворюється в "Урізькій готиці" Г. Пагутяк на перехід від темряви до світла, так само, як і в античному наративі. Подібно до центрального місця космології у світовій міфології, космологія має концептуальне місце в неоміфологізмі письменниці. Відтворюючи загальні концепти міфічного мислення, обраний Г. Пагутяк підхід має на меті уможливити переоцінку сучасної дійсності в рамках вічності. Ми вбачаємо можливості для подальшого дослідження, щоб з'ясувати, як бінарні опозиції моделюють художній універсум інших не менш насичених на символізм творів авторки.

Прослідковується взаємозв'язок між темним пейзажем і образами Орка та Петра. Фактично, вся протидія зосереджена на молодшому Безуб'яку. Як можливий нащадок надприродного походження, хлопець потрапляє в коло інтересу власних родичів-опирів: *«Він ще не розумів, що нині за нього змагаються дві сили...»* [32, с. 19]. Автор посилює саспенс, втягуючи підлітка в подальшу історію.

Таким чином, беручи до уваги деталізацію подій у романі Галини Пагутяк "Урізька готика" в рамках метажанрових складових містики, виділяємо наступні особливості: паралельне висвітлення подій соціально-психологічного та власне містичного характеру в рамках єдиного сюжету; наростання

внутрішньожанрового конфлікту, що виникає внаслідок залучення Орка до групи опирів, на відміну від спаду градусу гостроти напруги навколо детективної фабули та сімейних тайнств; внутрішня поведінкова проекція зовнішніх проявів містичного дискурсу, що змінює загальноприйнятту морально-етичну та світоглядну систему на внутрішню місцеву практику, в якій смерть не є цілком однозначною та значущою, оскільки гинуть лише ті, "кого не шкода".

Метою застосування методики Г. Пагутяк є пробудження масштабних міфологічних уявлень, що дає змогу переглянути актуальну реальність у перспективі нескінченності. В інших роботах письменниці вбачаємо перспективи для глибшого вивчення сенсу бінарних опозицій у процесі моделювання мистецького космосу.

Містика - це надзвичайно популярний метажанр у сучасній українській літературній прозі, який повсякчас звертається до різних аспектів потойбіччя, ірраціональності та невідомості. Найкреативнішим представником цього напрямку в сучасній Україні є Галина Пагутяк. Намагання письменниці вичерпно пояснити соціологічні та психологічні причини вчинків персонажів відрізняють її твори від більш традиційної літературної містики і наближають поетику її прози до суб'єктивної літератури. Створюючи у своїх романах виразні світоглядні орієнтири світу людства, авторка дозволяє діям, які традиційно сприймаються як злочинні, натомість відображати найбільш гуманну грань "інфернального" персонажа.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження даної теми можна зробити декілька висновків. По-перше, готичний роман виявився важливим явищем у розвитку української літератури. Він мав великий вплив на українських письменників і часто ставав поштовхом для появи нових творчих напрямків. Готична естетика з її характерними рисами, такими як містика, таємниця, жах та суспільні протиріччя, знайшла відображення в творах багатьох українських письменників.

По-друге, варто зазначити, що готичний роман в українській літературі не тільки відтворював класичні мотиви та теми цього жанру, але і поєднував їх з українськими народними віруваннями, легендами та міфами. Це надавало йому оригінальності та особливого колориту, робило його ближчим до української культури та ідентичності.

По-третє, вплив готичного роману на українську літературу був помітним не лише в класичних творах, але й у сучасних напрямках та жанрах. Ідеї та мотиви готики перепліталися з різними стилістичними прийомами та елементами у сучасних українських романах, оповіданнях та поезії. Це свідчить про актуальність та життєздатність готичного жанру в українському літературному контексті.

Серед видатних письменників даного жанру ми вірізняємо твори Галини Пагутяк. Роман "Урізька готика" відзначається своєрідним поєднанням тематики готичного роману з українською літературною спадщиною та міфологією. Галина Пагутяк вдало використовує елементи народних вірувань, обрядів та легенд, щоб створити атмосферу та побудувати інтригуючий сюжет у своєму творі. Аналізуючи твір Галини Пагутяк, ми переконуємося, що він відкриває перед нами нові глибини та можливості розуміння готичного жанру в українському контексті. Авторка вдало поєднує міфологічні мотиви, народні

перекази та історичні події з елементами натяків на сучасні реалії. Це дає можливість не лише підтримувати інтерес до готичного жанру, а й актуалізувати його для сучасного читача.

Роман Г. Пагутяк також відображає сучасні соціокультурні та естетичні тенденції в українській літературі. Він показує інтерес до містики, загадковості та непередбачуваності, що стає відповіддю на потребу сучасного читача у нових, нетривіальних літературних досвідженнях. Роман "Урізька готика" можна розглядати як важливий внесок у сучасну українську літературну містику. Він демонструє зростання інтересу до тематики містичного, фантастичного та езотеричного у літературі, а також сприяє розвитку української фантастичної та містичної прози. У "Урізькій готиці" Галина Пагутяк вдало поєднує створення загадкової атмосфери з дослідженням психологічних аспектів героїв. Вона створює атмосферу невизначеності та неспокою, яка надає твору відтінків містики та наповнює його енергією. Разом з тим, авторка не забуває про важливість глибокого вивчення персонажів, їх мотивацій та психологічних конфліктів, що робить її твір не лише захоплюючим читанням, а й предметом дискусій та аналізу.

Досліджуючи "Урізьку готику" Галини Пагутяк, ми розуміємо, що готичний жанр в українській літературі виявляється як невичерпний джерело для вивчення та інтерпретації культурних та історичних аспектів. Роман стає своєрідним відзеркаленням менталітету та духу епохи, а також пропонує читачеві нові підходи до розуміння та сприйняття світу. Отже, роман Галини Пагутяк "Урізька готика" є цікавим та актуальним твором, який поєднує готичний жанр з українською літературною містикою. Він свідчить про зростання інтересу до містики та фантастики у сучасній українській літературі і сприяє розвитку літературного мистецтва.

Піджанр горору залишається досі неоціненим і маловивченим в українських видавничих та академічних колах, незважаючи на його існування. Для сучасного книжкового ринку країни, яка воює на кількох фронтах, зокрема й культурному, було б недалекоглядно зберігати радянську звичку

маргіналізувати жанри через їхню неоднозначну корисність. Отже, видається корисним стежити за поточним станом українського горору, щоб розробити конкретні пропозиції для українських видавців. Зважаючи на потенціал для розвитку літературного жанру, створення авторської спільноти та публікації більшої кількості творів, ця ніша на українському видавничому ринку, яка історично була зайнята російськими та/або російськомовними виданнями, наразі потребує більш ретельного вивчення.

Експериментальні дані, статистика, а також поява профільних видавничих організацій свідчать про те, що жанр готики справді почав набувати популярності в Україні. Твердження про популярність жанру підтверджує і видавець Олексій Жупанський, який пише: "З'явилися цілі пласти нових жанрів, яких ми з тих чи інших причин не бачили раніше". Люди також почали надсилати більше химерної прози, навколо наукової фантастики, і вони сміливіші. Один з обнадійливих поглядів на майбутнє літератури жахів в Україні дає художник і творець коміксів жахів Андрій Данкович, який стверджує, що "за п'ять-десять років український горор буде невпізнаним". "Він розшириться як у кількісному, так і в якісному відношенні".

Як бачимо, видавці, письменники та ілюстратори очікують на успіх українського горору. Крім того, основою української сцени жахів стала співпраця, коли кілька фан-журналів об'єдналися для досягнення спільної мети.

Цей цілеспрямований дух помітний навіть в офіційній ринковій категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус О. Архетипи готичного роману (спроба семіотичного аналізу готичної прози). м. Київ, 24–26 верес. 2002 р. Київ, 2004. С. 191–197.
2. Білоус П. Вступ до літературознавства : навч. посіб. Київ : ВЦ «Акад.», 2011. 336 с.
3. Вдовиченко Г. І готика, і захід сонця в Урожі. *Високий замок*. 2010. 6 жовт. С. 6.
4. Войтович В. Українська міфологія. Либідь, 2017. 664 с.
5. Гребенюк В. Роман Г. Пагутяк «Урізька готика» в контексті сучасної української літературної містики. *Питання літературознавства*. 2011. № 83. С. 106–112.
6. Гудманян А. Генеза та жанрові особливості літератури жахів з позиції сучасної науки про переклад : Зб. наук. пр. 36-те вид. Київ : НАУ, 2017.
7. Данькевич Ю. Поетика роману галини пагутяк «урізька готика» : навч. посіб. Луганськ : Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка.
8. Денисюк І. Літературна готика і франкова проза. *Філологічний факультет*. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/ukr_literaturoznavstvo/68/68_2006_denysiuk.pdf (дата звернення: 10.06.2024).
9. Калініна А. Вампірська тематика в літературі та кінематографі: традиції і новаторство. *Перспективи розвитку філологічних наук*. 2015. № 5. С. 34–36.
10. Качуровський І. Готична література та її жанри. *Сучасність*. 2002. № 5. С. 59–67.
11. Ковалів Ю. Готичний роман. літературознавча енциклопедія: у 2-х т. Київ : ВЦ «Акад.», 2007. 608 с.
12. Кузнецов Ю. Детектив: занепад чи розквіт?. *Всесвіт*. 1990. № 10. С. 155–163.

13. Лімборський І. Західноєвропейський готичний роман і українська література. *Всесвіт*. № 5-6. С. 157–162.
14. Матвієнко О. М. Участь жінок у суспільно-політичному житті України в 90-ті рр. 20 - на початку 21 ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2009. 17 с.
15. Мкртчян О. «Урізка готика» Галини Пагутяк як спрага за іншим буттям. URL: <http://sumno.com/literature-review/urizka-gotyka-galyny-pagutyak-yak-spraga-zainshym>.
16. Набитович І. Інфернальне в людській екзистенції: зустріч людини з дияволом у повісті Наталени Королевої „1313". *Біблія і культура : збірник наукових статей*. 2005. № 7. С. 318–327.
17. Оселедько К. Конфлікт демонічності та християнської етики у творчості Г. Пагутяк. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. № 26. С. 245–255.
18. Пагутяк Г. В. Гірчичине зерно : повісті. Київ : Рад. письменник, 1990. 232 с.
19. Пагутяк Г. Слуга з добромиля : Роман. Київ : Дуліби, 2006. 336 с.
20. Панченко В. «Я з тих людей, яким більше подобається виходити через вікно...». інтерв'ю з Галиною Пагутяк. *Альманах «ЛітАкцент»*.
21. Пастух Х. Еволюція готичної поезики і роман «Буреверхи» Емілії Бронте : автореф. Львів, 2009.
22. Полідорі Дж. Вампір. URL: https://royallib.com/read/polidori_dgon/vampir.html#0
23. Соколова А. Містичний міфологізм прози Галини Пагутяк. URL: <http://philology.knu.ua/files/library/folklore/36/42.pdf>.
24. Стокер Б. Дракула. Фоліо, 2023. 509 с.
25. Урізка готика. Київ, Україна : Дуліби, 2010.
26. Чуховцева Н. Неоміфологізм у романі Галини Пагутяк «Урізка готика». *Поетика художнього тексту*. м. Херсон, 20 трав. 2016 р.

27. Шевченко В. Еволюція жанру «химерної прози» в ХХІ столітті. *Вісник житомирського державного університету*. 2015. № 2. С. 297–301.
28. Шурма С. Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі новелістики Е. по, А. Бірса та Г. Лавкрафта) : автореф. дисертація. Київ, 2008.
29. Bloom C. America's gothic fiction: the legacy of magnolia christi americana. URL: <https://doi.org/10.2307/41506285>.
30. Bolton M. S. Monstrous machinery: defining posthuman gothic. *Aeternum : the journal of contemporary gothic studies*. 2014. Vol. 1, no. 1.
31. Carroll N. The philosophy of horror: or, the paradoxes of the heart : монографія. N.Y : Routledge, 1996. 272 p.
32. Clasen M. Monsters evolve: a biocultural approach to horror stories : монографія. 16th ed. Review of General Psychology, 2012. 228 p.
33. Clasen M. The anatomy of the zombie: a biopsychological look at the undead other. *Otherness: essays and studies*. 2010. Vol. 16, no. 2. P. 1–23.
34. Clasen M. The horror! The horror!. *The evolutionary review*. 2010. Vol. 1, no. 1. P. 112.
35. Frost B. The essential guide to werewolf literature. University of Wisconsin Press, 2003. 217 p.
36. Napier E. The failure of the gothic. problems of disjunction in an eighteenth-century literary form. Oxford : Oxford University Press, 1987. 184 p.
37. Stoker B. Dracula. London : Penguin Classics, 2003. 560 p.
38. Summers M. The Gothic quest : a history of the gothic novel. London : Fortune Press, 2011.
39. Tymn M. Preface to horror literature: a core collection and reference guide. N.Y : Rr Bowker Llc, 1981. 520 p.
40. Wolf L. Introduction // blood thirst: 100 years of vampire fiction. Oxford : Oxford University Press, 1997. 384 p.
41. Wright A. Gothic fiction: a reader's guide to essential criticism. Palgrave, 2007. 192 p.